

Kort overzicht van de geschiedenis van de Zwinstreek in de Middeleeuwen

De vroegmiddeleeuwse *Sincfal*

Reeds van voor het begin van onze jaartelling vanaf ca. 2500 v. C. veranderde de Vlaamse kuststreek van een veengebied dat zich tussen 4400 en 3500v. C. had ontwikkeld, geleidelijk aan in een waddengebied. Door het achteruitwijken van de kustlijn tengevolge van de uitputting van het sedimentaanbod van de Noordzee drongen de getijden langs grote geulen die het veen erodeerden, steeds dieper landinwaarts door¹.

De grootste geul ten zuiden van de monding van de (Ooster-) Schelde (de enige arm langswaar de Schelde de zee ten noorden van Walcheren bereikte) was, behalve de meer westwaarts gelegen IJzermonding, de zeeboezem waarin vanaf de late Middeleeuwen de Hont of Westerschelde ten zuiden van Walcheren uitmondde. Als een grote geul drong hij oorspronkelijk hoogstens een vijftiental kilometer in het met veen bedekte binnenland door, doch gedurende de vroege Middeleeuwen verdiepte en verbreedde hij steeds verder landinwaarts². Op het einde van de 12de eeuw was hij reeds tot de omge-

-
- 1 H. Thoen (ed.), *De Romeinen langs de Vlaamse kust*, Brussel, 1987, pp. 16-25 (bijdragen van C. Baeteman en F. Mostaert); C. Baeteman en L. Denis, Holocene shoreline and sea-level data from the Belgian coast, in M. Eronen, B. Frenzel, P. Pirazzoli en M. Weiss (eds.), *Sea-level changes during Holocene times*, *Palaeoclimate Research* 21 (1997).
  - 2 Wellicht o.m. door de grote overstroming van 838 die waarschijnlijk de hele Nederlandse kust met inbegrip van Zeeland trof. Over deze overstroming M.K.E. Gottschalk, *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland*, I, Assen, 1971, pp. 17-30. Hij reikte toen echter niet verder oostwaarts dan de voormalige Braakman : ID., *De Vier Ambachten en het Land van Saaftinge in de Middeleeuwen*, Assen, 1984, p. 13.

ving van Hulst doorgedrongen³ en had wellicht al de verbinding gemaakt met de Honte, oorspronkelijk een veenstroom die bij *Hontemuden* (verdwenen plaats bij Ossendrecht ten noorden van Antwerpen) in de Oosterschelde uitmondde⁴. In de 8ste eeuw wordt de zeeboezem ten zuiden van Walcheren met de naam *Sincfal* vermeld in het zgn. volksrecht van de Friezen, de *Les Frisionum*, om de zuidelijke grens aan te duiden van het gebied waar dit recht gold⁵. De naam *Sincfal* duikt opnieuw op in het vierde boek van het werk van Adam van Bremen (+ voor 1085) over de geschiedenis van het aartsbisdom Bremen-Hamburg. Dit vierde boek is een "beschrijving van de eilanden van het Noorden" (*Descriptio insularum aquilonis*) die als missiegebied voor de kerk van Bremen in aanmerking kwamen⁶. De *Sincfal* wordt erin vermeld als de laatste grote inham van de zee, varende vanuit het Noorden langs de Nederlandse kust zuidwaarts, vooraleer van daaruit de overtocht naar Engeland kon worden aangevat. Het tweede element van de naam ("val") betekent trouwens "groot water"⁷. De huidige monding van de Hont of Westerschelde ten zuiden van Walcheren is er een overblijfsel van. In deze brede inham zijn ten laatste vanaf de 9de eeuw, wanneer het late-eiland Wulpen voor het eerst wordt vermeld⁸ en door sedimentatie trouwens het kustgebied in het algemeen buiten het bereik van de getijden kwam te liggen, schorren en vervolgens zandige opwassen gedurende de daaropvolgende eeuwen tot stand gekomen. Mede door inpoldering van de schorren rondom deze opwassen en duinvorming langs de zeezijde (langs het westen en het noord-westen) werden het eilanden. Wulpen was het grootste; het was 16 km lang, 4 tot 6 km breed en telde in de 12de-13de eeuw niet minder dan vijf

3 In oorkonden van 1183 en 1199 wordt hij er "zee" genoemd, hetgeen op getijdenwerking kan wijzen : ID., *Stormvloeden*, I, p. 120.

4 ID., *Vier Ambachten*, pp. 13-14; M. Gysseling, *Toponymisch Woordenboek*, I, p. 510, v^o Hontemuden.

5 ID., *Historische Geografie van westelijk Zeeuws-Vlaanderen*, I, Assen, 1955, p. 15.

6 *Lexikon des Mittelalters*, I, München, 1980, kol. 107, v^o Adam v. Bremen; *Gesta Hammaburgensis ecclesiae pontificum*, ed. B. Schmeidler, MGH SS rer. Germanicarum, 1917, vertaling W. Trillmich, *Ausgewählte Quellen* MA, 11, 1961.

7 Gottschalk, *Historische Geografie Zeeuws-Vlaanderen*, I, p. 22, n. 2.

8 *Ibidem*, p. 18.

parochies⁹. Het lag het verst naar de zee toe, buiten de huidige kustlijn en ging mede daardoor geleidelijk ten onder tijdens de late Middeleeuwen om tegen het einde van de 16de eeuw helemaal in de golven te verdwijnen. Kadzand en Zuidzande ten zuidoosten en in de bescherming van Wulpen gelegen, waren heel wat kleinere eilanden. Ze groeiden vooral door inpolderingen in de 12de-13de eeuw vast aan elkaar en aan het vasteland, zodat ze binnen de huidige kustlijn kwamen te liggen¹⁰. Tot op heden maken ze deel uit van het vasteland op de rechteroever van wat overblijft van het Zwin ten oosten van Knokke. Het jongste en kleinste eiland, Koezand genoemd, ontstond in het begin van de 13de eeuw ten oosten van Wulpen, midden in hetgeen nu de monding is van de Westerschelde¹¹. Het behoorde in tegenstelling tot de reeds genoemde eilanden tot Zeeland. De grens tussen het graafschap Vlaanderen en het rechtsgebied van de graaf van Holland-Zeeland werd vanaf de 12de eeuw geacht samen te vallen met het water dat in de volgende eeuw Koezand van Wulpen scheidde en *Hedensee* werd genoemd¹². De *Hedensee* werd reeds vanaf de 12de eeuw blijkbaar beschouwd als een deel van de vroegere *Sincfal* die de zuidelijke grens van het Friese rechtsgebied was geweest. Het onderscheid tussen de *Hedensee* en het overige water van de vroegere *Sincfal* houdt dus wellicht verband met het ontstaan van Koezand in de zeeinham ten zuiden van Walcheren. Door toenemende overstromingen in de 14de-15de eeuw verdwenen niet alleen Koezand en een heel aantal polders langs de kust ter hoogte van Breskens en Groede, maar kwam ook een bevaarbare verbinding tot stand tussen de dan reeds tot voorbij Hulst oostwaarts doorgedrongen geul van de vroegere *Sincfal* en de Honte, waardoor de Westerschelde ontstond.

---

9 *Ibidem*, pp. 27-28, 115-121; M. Coornaert, Het tienderecht in de oorspronkelijk parochie Oostkerke en op het eiland Wulpen met de topografie en de geschiedenis van Wulpen, in *Rond de Poldertorens*, 31 (1989), pp. 4-35.

10 Gottschalk, *Historische Geografie*, pp. 21-22, 38, 110-115.

11 *Ibidem*, pp. 116-119.

12 *Ibidem*, pp. 119-120.

De zuidelijke oevers van de *Sincfal* en de oudste dijken

De uitgestrektheid van de *Sincfal* in de richting van het vasteland, d.i. zuid-, zuidwest- en zuidoostwaarts, is voor de totstandkoming van een min of meer stabiele kustlijn door inpolderingen en dijkaanleg tijdens de 12de-13de eeuw ten noorden van Brugge en ten noorden van Aardenburg, moeilijk te bepalen. Twee lange defensieve dijken kunnen als kustlijn in het begin van de 12de eeuw en als vertreklijn van de bedijkingen worden beschouwd. Het is enerzijds tussen Brugge en Blankenberge de later Blankenbergse Dijk genoemde dijk¹³, anderzijds, van een punt ten zuiden van het latere Damme tot de zandrug bij de plaats Heile even ten westen van Aardenburg, de Branddijk, ook Damweg genoemd¹⁴. Beide dijken moeten niet zeer hoog zijn geweest daar ze samenvielen met een natuurlijke verhoging van het terrein die in beide gevallen een grens vormde tussen enerzijds het zgn. Middelland ten noorden van Brugge en het ten westen eraan palende zgn. Oudland tussen Brugge en Oostende en anderzijds tussen de polders van het Zwin, waarover verder, en de Zandstreek tussen Moerkerke en Maldegem. Uit de richting van beide dijken zou kunnen afgeleid worden dat de sterkste getijdenstroming vanuit de *Sincfal* ongeveer het latere middeleeuwse Zwin en de kreken die er ongetwijfeld mee samenhangen volgde en dat de huidige nog bewaarde Zwinmondning aan de noordwest- en westen-stormen het sterkst onderhevig was. Mede daarom wellicht staat de Blankenbergse Dijk loodrecht op de kustlijn. Ten noorden van Aardenburg lijkt het gevaar minder groot geweest te zijn, wellicht dank zij de bescherming geboden door de eilanden Wulpen, Kadzand en Zuidzande enerzijds en anderzijds door het feit dat de 12de-eeuwse Yevendijk ten noorden van Oostburg samen met de uitgestrekte schorren van Groede als voorland¹⁵, een stevige bescherming bood.

13 M. Coornaert, Bijdrage tot de historische geografie van de streek rondom Brugge, in *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks 21 (1967), pp. 5-6.

14 A. Verhulst, Middeleeuwse inpolderingen en bedijkingen van het Zwin, in *Tijdschrift van de Belgische Vereniging voor Aardrijkskundige Studies*, 28 (1959), p. 24.

15 Gottschalk, *Historische Geografie*, pp. 99-101.

De Zwinstreek en haar twee onderdelen

Mede daarom gaat onze aandacht verder uitsluitend naar hetgeen we de Zwinstreek noemen, d.i. het gebied ten noordoosten van de Blankenbergse Dijk enerzijds en het gebied ten noorden van de Branddijk tussen Brugge en Aardenburg anderzijds. Beide delen, gescheiden door de Zwin-arm naar Damme, waarover verder, verschillen nogal van elkaar wat de aard en de chronologie van hun occupatie betreft.

Het gebied tussen Brugge en Aardenburg ten noorden van de oudste beschermende dijk, de Branddijk, waar voor en na de vorming van de Zwin-arm in 1134 slechts één nederzettingstoponiem te vinden is, nl. Lapscheure (vermeldingen in 1019/30, 1107, 1110, 1127 en 1163; betekenis: herstelde alleenstaande schuur; ligging: 2 km noordoost van het huidige 17de-eeuwse Lapscheure)¹⁶, werd pas vanaf de late 12de en vooral in de loop van de 13de eeuw geleidelijk aan ingepolderd, zoals hierna wordt uiteengezet.

In het gebied op de linkeroever van de Zwin-arm kunnen minstens drie nederzettingstoponiemen worden teruggevonden die als -hem en als -sele-naam, ten laatste in de 10de eeuw of vroeger ontstonden: Michem¹⁷ (4 km zuidwest van Oostkerke, bij de kruising van Doestweg en Oud Zwin), Dudzele¹⁸ en Ri(e)sele¹⁹ (plaats 3 km ten zuidoosten van kerk van Dudzele). Alle drie worden ze vermeld (voor het eerst, met uitzondering van één iets oudere vermelding 1060/70 voor Dudzele) in de bekende grafelijke oorkonde van 1089 voor Sint-Donaas en blijken dan akkerland te bevatten²⁰. Dudzele was één van de oudste parochies in het gebied rondom het latere Zwin. Uit Dudzele ontstond, een vijftal kilometers oostwaarts, Oostkerke (parochie in 1089), waarvan de heren, met de voornaam Dudo, wel-

16 Gysseling, *Toponymisch Woordenboek*, I, p. 596; Verhulst, *Middeleeuwse inpolderingen*, pp. 30-32.

17 Gysseling, *Toponymisch Woordenboek*, I, p. 696; Coornaert, *Tienderecht*, p. 18.

18 *Ibidem*, p. 289; M. Coornaert, *Dudzele en Sint-Lenaart, Dudzele*, 1985, p. 515-516, nr. 159.

19 Gysseling, *Toponymisch Woordenboek*, II, p. 843; Coornaert, *Dudzele*, p. 581, nr. 667.

20 A. Verhulst, *Les biens et revenus du chapitre Saint-Donatien de Bruges en 1089*, in E. Mornet (ed.), *Campagnes médiévales: l'homme et son espace. Etudes offertes à Robert Fossier*, Parijs, 1995, pp. 513-531.

licht afstamden van de stichters van Dudzele (oorspronkelijk vorm: Dudasela)²¹. De meeste van deze parochies dragen -kerke of -kapelle-namen: Uitkerke (reeds parochie in 1089), Koolkerke, Koudekerke (vroegere naam voor Heist), Westkapelle, Ramskapelle. De dorpen met -kerke-namen, zoals ook de achter de grote dijken gelegen dorpen Meetkerke en Zuienkerke (achter de Blankenbergse Dijk) en Moerkerke (ten zuiden van de Branddijk), zijn ouder dan de -kapelle-nederzettingen. Sommige ervan, die het vroegst tot parochie werden verheven (Oostkerke en Uitkerke), dagtekenen waarschijnlijk uit de vroege 11de eeuw. Ze liggen meestal op een al of niet kunstmatige hoogte en dateren van voor de aanleg ca. 1100 van de grote defensieve dijken.

Hun grondgebied kwam grotendeels op natuurlijke wijze, dank zij afwatering, droog te liggen en hoefde dus niet te worden ingepolderd zoals dit wel het geval was in de 13de eeuw voor de streek op de rechteroever van de Zwin-arm, met Lapscheure als centrum. Vanwaar dit onderscheid? Het kan alleen worden verklaard door te veronderstellen dat laatstgenoemd gebied, in tegenstelling tot het gebied ten westen van de latere Zwin-arm dat in de 11de-begin 12de eeuw grotendeels zonder bedijking bewoonbaar was geworden, iets later nog eens vanuit de *Sincfal* werd overstroomd, terwijl het gebied Dudzele-Oostkerke op de linkeroever van de Zwin-arm voor dezelfde overstroming gespaard bleef dank zij een hogere ligging en vooral dank zij de aanleg van een grote zeeverende dijk van Uitkerke tot Koudekerke (Heist) - de Evendijk - en van Koudekerke tot Westkapelle, de Kalve(r)ketedijk²².

De overstroming van 1134 en het ontstaan van de Zwin-arm naar Damme

De overstroming waarvan sprake wordt thans algemeen geïdentificeerd met de grote overstroming die volgens schriftelijke bronnen

21 Verhulst, *Inpolderingen*, p. 25, n. 9; Coornaert, *Tienderecht*, pp. 10-17.

22 Coornaert, *Historische geografie*, pp. 13-14; N. Pannier, De datering van de Duinkerke III-B-transgressie en het dijksysteem ten noorden van Brugge, in *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, 24 (1970), pp. 113-126.

uit de tijd zelf in 1134 het hele mondingsgebied van de Schelde trof, de Zeeuwse eilanden inbegrepen²³. Zij is o.i. eveneens grotendeels verantwoordelijk voor de vorming van de Zwin-arm naar het latere Damme. De breedte en het doordringen ervan tot diep in het binnenland zijn wel niet mogelijk geweest zonder de aanwezigheid aan beide zijden van deze arm van oudere geulen en krekens²⁴. Zij moeten tijdens de tweede helft van de 11de eeuw talrijk zijn geweest in de buurt van Oostkerke en vooral ten oosten van de Zwin-arm, waar zij het gehele gebied ten noorden van de Branddijk en oostwaarts tot de zandrug van Aardenburg naar Maldegem, onder water zetten. De talrijke krekens ten oosten van Damme die in de 16de eeuw op de kaart van Pourbus²⁵ en zelfs vandaag nog zichtbaar zijn en die men niet of slechts in gering aantal vindt op de linkeroever van de Zwin-arm, zijn er overblijfselen van. Ook na de overstroming behoorde het gebied op de rechteroever van de Zwin-arm, meer bepaald de kapellen te Moerkerke en te Lapscheure, nog tot de parochie Oostkerke, waarvan het centrum nochtans op de linkeroever van de Zwin-arm lag. Deze oorspronkelijke eenheid van de parochie Oostkerke is één van de meest overtuigende bewijzen voor de vorming van de Zwin-arm op een latere datum dan 1110, wanneer deze parochiale eenheid voor het eerst schriftelijk wordt bewezen²⁶. Een ander bewijs, echter zonder chronologische precisering, is het feit dat de Spieghelewech van Moerkerke naar Oostkerke a.h.w. dwars door de Zwin-arm liep en dus door de vorming ervan, zeer waarschijnlijk in 1134, onderbroken werd, zoals nog in de 16de eeuw op de kaarten van Pourbus duidelijk te zien is, aan de twee overblijvende rechte fragmenten ervan, noord en zuid van de Zwin-arm, die precies in mekaar verlengde lagen²⁷.

---

23 Gottschalk, *Stormvloeden*, I, pp. 59-67; Pannier, *De datering*.

24 Coornaert, *Historische geografie*, pp. 14-15.

25 B. Van der Hertem (ed.), *Het Brugse Vrije in Beeld. Facsimile-uitgave van de Grote Kaart geschilderd door Pieter Pourbus (1571) en gekopieerd door Pieter Claeissens (1601)*, Leuven-Alphen-aan-den-Rijn, 1998.

26 A. Verhulst-T. de Hemptinck-G. De Mey, Un tarif de tonlieu inconnu, institué par le comte de Flandre Thierry d'Alsace (1128-1168), pour le port de Littersuerua, précurseur du port de Damme, in *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis*, 164 (1998), pp. 145-147.

De Zwin-arm heeft zijn preciese afbakening van latere eeuwen overigens pas door dijk aanleg verkregen. Dit gebeurde op de linkeroever veel vroeger, wellicht nog in de 12de of begin 13de eeuw, dan op de rechteroever, waar de polders tussen Damme en Sluis, met de dijken die in later eeuwen de Zwin-arm afboordden, nog tot op het einde van de 13de eeuw en in het begin van de 14de eeuw werden aangelegd, zoals verder wordt uiteengezet.

De havenfunctie van het Zwin en de stichting van Damme

Het gebied ten oosten van Damme moet dus zeer lang een soort strandvlakte hebben gevormd, met hier en daar zandige opwassen en rijpe schorren. Dit moet zelfs het geval geweest zijn onmiddellijk ten oosten van Damme. Aan de zuidoost-rand van de stad, op de plaats van de kerk van Sinte-Katerina-buiten-Damme, stond oorspronkelijk de eveneens van de parochie Oostkerke afhankelijke kapel van Litterswerve. Deze plaats nu, waarvan de naam reeds in de 13de eeuw is verdwenen, was voor de stichting van Damme iets voor 1180, een getijdehaven waar omstreeks 1160 reeds Keulse handelaars met hun schepen aanlegden op het strand, zoals blijkt uit het oudste bekende Vlaamse toltarief voor deze haven dat onlangs werd ontdekt²⁷. Tien tot vijftien jaar later werden niet hier, maar aan de andere, noordelijke uiteinde van de Kerkstraat te Damme, aansluitend bij de bedijking van de linkeroever van de Zwin-arm die wellicht toen reeds tot hier was gevorderd, kaaimuren gebouwd en een dwarsdijk (dam) met hierin een sluis (de Speye). Vanuit de Zwin-arm gaf deze sluis toegang aan kleinere schepen tot het Reie genoemde kanaal dat toen werd gegraven²⁹. Hierdoor was Brugge voortaan verbonden met de Zwin-arm te Damme, dat als nieuw gestichte stad in 1180 van de

---

27 Van der Hertten, *Brugse Vrije in Beeld*; P. Pourbus, Kaart van de watering van Romboutswerve (1578), gereproduceerd in P. Huvenne, *Pieter Pourbus, meester schilder 1524-1584*, Brussel, 1984, p. 295 en in J. De Grootte, De eerste (beschreven) ros- en windwatermolens in Vlaanderen, in *Molenecho's. Vlaams Tijdschrift voor Molinologie*, 25 (1997), pp. 84-85.

28 Verhulst-de Hemptinne-De Mey, *Tarif de Tonlieu*.

29 J. Termote, Het ontstaan en de stadsontwikkeling van Damme, in F. Welvaert (ed.), *2000 Jaar Zwinstreek*, Brugge, 1985, pp. 102-111; Verhulst-de Hemptinne-De Mey, *Tarif de Tonlieu*, pp. 149-152.

graaf belangrijke commerciële privileges kreeg. Het aandeel van de graaf in dit alles is naast dat van Brugge zeer groot geweest, zoals ook blijkt uit de onteigeningen die hij in 1174 liet uitvoeren voor werken die enkele jaren later worden gesitueerd "in Suen", wat meteen de oudste vermelding is van de naam Zwin³⁰. Ten oosten van de nieuwe haveninstallaties en verder oostwaarts tot Sinte-Katerina-buiten Damme, is nog lang nadien het onbedijkte strand van het Zwin, waar grote schepen op werden getrokken, bewaard gebleven, zoals o.m. blijkt uit de namen Slecke en Kille achter het stadhuis.

Bedijking en inpoldering van de overstromingsvlakte van het Zwin

Verder oostwaarts van Damme hebben de inpolderingen nog de hele 13de eeuw geduurd, vooraleer de laatmiddeleeuwse rechteroever van de Zwin-arm bereikt was³¹. Zij waren kort na 1180 aangevat met de aanleg van de Branddijk, verder oostwaarts Damweg genoemd. Hij volgde de zuidrand van de overstromingsvlakte en zijn aanleg was zeker geen moeilijke onderneming. Ten noorden ervan werden voor 1228 de eerste eigenlijke polders gewonnen, o.m. de Maldegemse polder, ook Polder van Filip Ram, een Brugs burger, genoemd. In 1228 hadden de inpolderingen een lijn bereikt gevormd door de Sluise Dijk, de Polderdijk/Brolozendijk en de Maldegemse Dijk. Ten noorden hiervan zijn de inpolderingen hoofdzakelijk het werk geweest van hoge grafelijke ambtenaren, die als echte bedijkingsondernemers optraden, hetzij voor rekening van jonge door de gravinnen Johanna en Margareta met schorren aldaar begiftigde cisterciënzer vrouwenabdijen zoals Marquette en Spermalie, hetzij voor eigen rekening, vaak in samenwerking met rijke Brugse burgers die ook voor zichzelf inpolderingen ondernamen. Tussen 1228 en 1234 bedijkte een belangrijk grafelijk ambtenaar, Egidius van Bredene, in vennootschap met twee Brugse patriciërs, de Markettepolder voor rekening van de gelijknamige abdij. Ten noorden van deze polder bedijkte een ander grafelijk ambtenaar, Johan van Leffinge, tussen

30 Verhulst-de Hemptinne-De Mey, *Tarif de Tonlieu*, p. 151, n. 24.

31 Verhulst, *Middeleeuwse inpolderingen*, voor alles wat volgt.

1236 en 1246 twee polders die naar hem werden genoemd, voor rekening van dezelfde abdij. Verder noordelijk bedijkte dezelfde ambtenaar voor rekening van de abdij van Spermalie een naar deze abdij genoemde polder. In deze polder werd het oude Lapscheure, dat door de stormvloed van 1134 verzwolgen was, weer opgebouwd. Van dit 13de-eeuwse Lapscheure en meer bepaald van de kerk, zijn heden nog slechts de door gras overgroeide fundamenten zichtbaar. Lapscheure werd inderdaad opnieuw vernield door de strategische overstromingen van de Tachtigjarige Oorlog, op het einde van de 16de eeuw (1583), waardoor het Lapscheurse Gat ontstond, heden nog een brede kreek die ongeveer de huidige Belgisch-Nederlandse grens volgt. In de 17de eeuw werd Lapscheure ongeveer één kilometer zuidwestwaarts van de verdwenen kerk weer opgebouwd. Door deze strategische overstromingen en de bedijkingen die er in de 17de eeuw zijn op gevolgd, kunnen verschillende middeleeuwse dijken en polders in het huidige landschap niet gemakkelijk worden gelocaliseerd. Ten oosten van het oude Lapscheure werden tijdens het tweede kwart van de 13de eeuw nog twee grote polders gewonnen: de Ram- of Roomspolder door Hendrik Ram, een Brugs patriciër, voor eigen rekening en ten noorden ervan de Nonnenpolder, door de reeds genoemde hoge ambtenaar Egidius van Bredene bedijkt voor rekening van de door hem gestichte abdij van Spermalie. In westelijke richting, naar de Zwin-arm toe, zijn de bedijkingen iets later te dateren. Tussen 1246 en 1269 bedijkte Johan van Leffinge ten westen van de Markettepolder de Grote Nieuwe Polder, deels voor rekening van de abdij van Marquette en deels voor rekening van de graaf. Beide opdrachtgevers verkochten hun rechten in deze polder echter spoedig aan Lamsin de Tollenaar, een Brugs patriciër, naar wie de polder dan ook meestal werd genoemd. In de tweede helft van de 13de eeuw tenslotte en ten laatste in het begin van de 14de eeuw werden op de rechteroever van de Zwin-arm, tussen Damme en Sluis, een groot aantal meestal kleinere polders ingedijkt: de Vijf Polders en de O.-L.-V.-polder voor rekening van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Aardenburg; de Polder van Namen, kort na 1282 op last van Gwijde van Dampierre's oudste zoon, Jan van Namen; de Poorterspolder, bedijkt door een vennootschap van Brugse patriciërs; de Luciepolder en nog enkele andere, waardoor de Zwin-arm sterk werd vernauwd en vlugger verzandde. Mede daarom werd hier op

het einde van de 13de eeuw (eerste vermelding 1290, onder de naam Lamminsvliet) Sluis als nieuwe stad en voorhaven van Brugge door Jan van Namen gesticht.

Het gebied ten westen van de Zwin-arm naar Damme was niet alleen grotendeels op natuurlijke wijze drooggevallen, maar bovendien omstreeks het tijdstip van de grote overstroming van 1134 en in verband hiermede, beschermd door de aanleg van een grote zeeverende dijk van Uitkerke tot Koudekerke/Heist, Evendijk genoemd, en van Koudekerke oostwaarts door de Kalve(r)ketedijk die Ramskapelle en Westkapelle voor de overstroming van 1134 heeft behoed. Ten noordoosten van Westkapelle eindigde laatstgenoemde dijk bij een inham van de Zwinmonding, Reigarsvliet genoemd, vanwaar een grotendeels gegraven waterloop, het Oud Zwin genoemd, voor het ontstaan van de Zwin-arm naar Damme de verbinding te water met Brugge en de afwatering van het omliggende gebied heeft verzekerd³². Verder oostwaarts voorbij de Reigarsvliet, heeft de dijk een meer kronkelend verloop omdat hij de linkeroever van de Zwin-arm naar Damme volgde die erdoor werd afgeboord. Voor inpoldering kwamen hier dus enkel schorren in de eigenlijke Zwinmonding in aanmerking die buiten de grote genoemde dijken lagen³³. Uitgangspunt van de bedijking waren twee zgn. kernpolders die vanaf ca. 1210 werden aangelegd, respectievelijk de Vardenaarspolder ten zuidwesten van Knokke en de Greveningepolder ten westen van Sint-Anna-ter-Muiden, aan de ingang van de Zwin-arm naar Damme. Tussen beide polders in en in het voorland van hun dijken werden dan strooksgewijze, door de aanleg van op elkaar staande boogvormige dijken, een groot aantal kleinere zgn. aanwasolders gewonnen. De grootste ervan was de Polder van de Grote Keuvele, die de Noord-Franse cisterciënzerabdij van Vaucelles in 1255 kocht van de heren van Gistel, die hem waarschijnlijk voor rekening van de abdij hadden bedijkt³⁴. Buiten de Keuveldijk en de Monnikendijk die deze

---

32 Coornaert, *Historische geografie*, pp. 15-16.

33 M. De Vriese, *De inpoldering en indijking van de linkeroever van het Zwin*, onuitg. lic. verh. RUG, 1970; A. Verhulst, *Landschap en Landbouw in middeleeuws Vlaanderen*, Brussel, 1995, pp. 60-63, voor hetgeen volgt, tenzij anders aangeduid.

34 S. Lebecq, Les Cisterciens de Vaucelles en Flandre maritime au XIIIe siècle, in *Revue du Nord*, 54 (1972), pp. 371-384.

en nog enkele andere kleinere polders van private ondernemers langs de zeezijde beschermden, werden op het einde van de 13de eeuw nog een aantal kleinere polders gewonnen op de monding van het Zwin. Eén ervan werd op de schorren van het Hazegras gewonnen doch ging door de laatmiddeleeuwse overstromingen verloren en werd pas in 1627 opnieuw bedijkt. In de 18de eeuw kreeg hij de naam Oude Hazegraspolder om hem te onderscheiden van de Nieuwe Hazegraspolder die in 1784 op de monding van het Zwin of wat ervan overbleef, werd gewonnen. Ten oosten van de Reigarsvliet, daar waar de Zwin-arm naar Damme uitmondde in het eigenlijke Zwin, werden boogvormig op de Greveningepolder tegen het einde van de 13de eeuw en nog in de 14de eeuw talrijke kleine polders, vaak door Brugse burgers, aangelegd. Na de grote Sint-Elisabethstormvloed van 1404 werden hun buitendijken op bevel van hertog Jan zonder Vrees versterkt tot één grote zeeverende dijk, de zgn. Graaf Jansdijk. Tengevolge van deze inpolderingen waren én de Zwin-arm naar Damme én de Zwinmonding steeds minder breed geworden. Dit verhoogde het gevaar voor dijkbreuken en deed de verzanding toenemen.